

4. Morfologia i sintaxi

4.0. Substantius i adjectius

4.1. El substantiu:

Recordem que un substantiu o nom és una paraula variable que serveix per representar o designar persones , animals, coses, idees...: Emilia, gos, llibre, justícia...

El **substantiu**(o nom) és la categoria lèxica que **morfològicament** admet els morfemes de **nombre** i de **gènere**, i que **sintàcticament** constitueix el nucli del sintagma nominal.

4.1.1. El gènere

Els substantius tenen dos generes: **masculins** o **femenins**.

En els noms de persones o animals el **femení** es forma en la majoria dels casos afegint una **-a** al **masculí**:

masculí	femení
net	net a
fill	fill a
fillol	fillol a
idoni	idòni a
gat	gat a
conseller	conseller a
Lluís	Lluï a

En un nombre molt reduït de casos és el masculí el que es forma a partir del femení afegint-hi **-ot**:

masculí	femení
bruixa	bruix ot
dida	did ot
perdiu	perdig ot
abella	abell ot
merla	merl ot
nina	nin ot
fura	fur ot
guatlla	guatl ot

De vegades, el fet d'afegir una **-a** pot provocar alguns canvis d'accentuació o que l'última consonant es modifiqui:

p	llop	b	llob a
t	nebot	d	nebod a
c	amic	g	amig a
f	serf	v	serv a
s	gos	ss	goss a
u	jueu	v	juev a
l	Marcel	l·l	Marcel·l a
ig	boig	j/tj	boj a
Accentuació i dièresi			
	burgès		burgesa a
	Lluís		Lluís a

Els noms acabats en **-e, -o, -u** àtones, solen canviar aquesta vocal per una **-a**:

-e, -o, -u àtones		
-e	Pediatre	Pediatra a
	alumne	alumna a
-o	monjo	monja a
-u,	Andreu	Andrea a

Els mots que canvien la **-u** final per una **-a** són els que en masculí tenen com a terminació el diftong decreixent **-eu** : *plebeu* - *plebea*, però *nadiu*- *nadiua*.

En alguns casos es pot formar el femení afegint al masculí les terminacions **-na, -ina, -essa**:

vocal tònica masculí / femení -na	germà cosí lleó degà	germana cosina lleona degana
Masculí + sufix feminitzador -essa Recordem! sempre que necessitem una e i una s per formar el femení agafarem el paquet cencer doble essa (duc-duquesa, advocat-advocadessa, baró- baronessa...) en canvi quan només necessitem afegir una a sols cal afegir una s : marquès- marquesa, pagès-pagesa, burgès- burgesa. Compte! <i>Príncep-Princesa</i> és una excepció que no compleix aquesta regla.	tigre jutge advocat baró bisbe papa abat sacerdot poeta duc	tigressa jutgessa advocadessa baronessa bisbessa papessa abadessa sacerdotessa poetessa duquesa
Masculí + sufix feminitzador -ina	heroi Àngel gall	Heroïna Angelina Gallina

Alguns substantius tenen terminacions pròpies amb sufixos diferents:

-or/-riu	Actor/ actriu	Emperador/ emperadriu
Òleg/-òloga	Sociòleg/ sociòloga	Filòleg/ filòloga

En altres casos la mateixa forma serveix per designar els dos gèneres:

ACABATS EN	SINGULAR Masculí/Femení	PLURAL Masculí/Femení	Compte! perquè hi han EXCEPCIONS
-aire	El/la cantaire, boletaire, drapaire...	Cantaires, boletaires...	
-ista	El/la modista, artista, florista...	Modistes, artistes...	
-cida	El/la parricida, homicida, fratricida...	Parricides, homicides...	
-arca	El/la jerarca, monarca, oligarca...	Jerarques, monarques...	
-ta	El/la gimnasta, recluta...	Gimnastes, reclutes...	
-ble	Comptable, responsable...	Comptables...	Deixeble/a
-al	Criminal, fiscal...	Criminals...	Caporal/a
-ant	Demandant, manifestant, vigilant	Demandants...	Comerciant,a ajudant/a,
-ent	Agent, delinqüent,vident...	Agents...	Client/a, aprenent/a, parent/a, president/a, aprenent/a...
-a	espia,	espies...	
-e (àtona)	Cònjuge, lladre, forense, conserge...	cònjuges...	

Alguns mots (adjectius habilitats com a substantius) tenen una sola terminació per als dos gèneres: **salvatge, noble, màrtir, jove, àrab...**

A més hi ha noms d'animals que són invariables i cal afegir els mots de mascle o femella: la foca, el rossinyol, la sargantana, la cadenera, el canari, la balena, el pinsà, el retolí, la gamba, el pop, el mico, la mona, el lloro...

El **rossinyol** mascle / el **rossinyol** femella. La **sargantana** mascle / la **sargantana** femella. La **cadenera** mascle / la **cadenera** femella...

Hi ha masculins i femenins que tenen una arrel diferent:

Amo - mestressa	Gendre - nora o jove	Porc - truja
marrà - ovella	Cavall - euga o equa	Toro- vaca
ase - somera	Marit - muller	Home - dona
Boc - cabra	Pare - mare	Oncle - tia
Hereu- pubilla		

També hi ha casos de **diferència de significat** segons el gènere:

El canal (via d'aigua)	La canal (canonada, conducte)
El clau (de clavar)	La clau (d'obrir)
El còlera (epidèmia)	La còlera (ràbia)
El coma (estat patològic)	La coma (signe gràfic)
Un editorial (article)	Una editorial (empresa)
El fi (finalitat)	La fi (final, acabament)
El guia (persona)	La guia (llibre)
El llum (aparell)	La llum (resplendor, claror)
Un ordre (no desordre, religiós)	Una ordre (manament)
El paleta (ofici)	La paleta (pala petita)
El planeta (astre)	La planeta (destí)
El pols (batec)	La pols (partícules)
El pudor (modèstia)	La pudor (mala olor)
El salut (salutació)	La salut (estat físic)
El son (dormida)	La son (ganes de dormir)
El terra (sòl)	La terra (altres sentits)
El val (excavació, fossar)	La vall (entre muntanyes)
El vocal (d'una junta)	La vocal (lletra)

A vegades utilitzem per influència amb el castellà alguns substantius amb un gènere diferent del que els correspon per exemple:

Són masculins:		
Els afores	El dubte	El llegum
Un anell	Un escafandre	El marge
Un avantatge	Els espinacs	Els narius
Un bacteri	Un estratagema	Un ordre (religió)
El Batent (porta)	El fel	Un orgue
El compte	El front	El pebre
El corrent	El full (≠ de fulla)	El pendent
El costum	Un interview	El senyal
El deute	El lleixiu	Els tèrmits (insectes)
El dot		El titella

Són femenins:		
Una àgape	Una dent	La remor
Una amargor	Una esplendor	La resta
Una àncora	La frescor	La resplendor
Una anàlisi	La gla	La sida
Una allau	La grip	La síncope
Una aroma	La icona	La síndrome
Una au	La marató	La suor
La blancor	La nespra	La tesi
La cercavila	Una olor	La verdor
La claror	Les postres	
La crisi	La psicosi	Alguns rius! La Garona...

Hi ha substantius que admeten tant el masculí com el femení: **el mar-la mar, un art- una art, el vessant o la vessant, els sarments/les sarments...**

4.1.2. Flexió de nombre

La majoria dels substantius formen el plural afegint una **-s** al singular:

Singular	Plural
home	Homes
torre	torres
fanal	fanals
anàlisi	anàlisis
pal	pals
tesi	tesis
cru	crus

Els substantius no aguts acabats en **-a** canvien aquesta **-a** en **-es**:

Singular	Plural
Noia	noies
setmana	setmanes
dia	dies
idea	idees

Aquesta norma pot provocar alteracions ortogràfiques:

ca	ques	roca	roques
ça	ces	raça	races
ja	ges	pluja	pluges
gua	gües	aigua	aigües
ga	gues	piga	pigues
qua	qües	pasqua	pasqües

La majoria de substantius **acabats en vocal tònica** afegeixen **-ns**:

ma	mans
capità	capitans
veí	veïns
carbó	carbons
so	sons
pi	pins
bacallà	bacallans
bé	béns

En canvi n'hi ha que afegeixen una **-s** al singular: els noms de les lletres, les **as**... ; els noms de les notes musicals, els **dos** ; les partícules gramaticals usades com a substantius, els perquès ; uns quants noms: **sofàs, cafès, bistrús, quinqués, clixés, consumés**...

Els substantius **masculins aguts** acabats en **-s, -ç, -x, -ix, -tx** formen el plural afegint **-os**:

-s	Gas	gasos
-ç	Lluç	lluços
-x	Sufix	sufixos
-ix	Boix	boixos
-tx	Esquitx	esquitxos

Cal tenir en compte, però, que un nombre considerable de substantius que acaben en **-s** la dupliquen: nas nassos, tros trossos, arròs arrossos, accés accessos, Congrés congressos...

Els substantius acabats en **-sc, -st, -xt, -ig** tenen doble forma de plural:

	Singular	Plural
-sc	Casc	cascs o cascos
-st	Gest	gests o gestos
-xt	Text	texts o textos
-ig	Assaig	assaigs o assajos
-sp	Cresp, gesp	Cresps/crespos Gesp/gespos

Noms d'animals	
Masculí	Femení
Cavall ;semental o llavorer (destinat a la cria) Poltre o pollí; sobreany (d'un any);Terço (tres a quatre anys);haca (petit i vigorós); poni (de raça menuda); cavallot (gros i desairós); rossí(vell i decadent);	Euga o egua
Ase, ruc (burro); llavorer (destinat a criar); onagre (salvatge);pollí, asenet, ruquet o burret (d'un any o dos)	Somera,ruca o burra
Mul, matxo (híbrid;eguí si és fill d'ase i euga, somerí si és fill de cavall i somera; mulat (mul jove)	Mula (eguína o somerina)
Toro, Brau (o bou si és castrat). Jò nec, vedell (si no passa d'un any), anoll (entre un i dos anys), bravatell(de dos a tres anys), brauell(jove i no avesat al jou).	Vaca
Porc o bacó ;verro (destinat a criar); garrí o porcell, godall o godí, verratell; nodris o lletó(que encara mama), porquet, marranxó o marrinxó (porc petit).	Truja, bacona, porca, verra o gardenya;llavora o llavorera(destinada a criar)
Marrà o mardà; moltó (si és castrat); xai o marrec; anyell de llet, anyell, anyí o corder (fins a un any), borrec o primal (d'un a dos anys), toïssa (quan ja és pot tondre), terçat, quartat; be o bitè (qualsevol individu del bestiar de llana)	Ovella o pècora; feda(ovella fecundada), baciva (destinada a l'engreix o que no cria)
Boc , cabró o cabrot; crestat o crestó (boc castrat); Cabrit o cabridet;	Cabra; cabrida, cabridella (que encara mama),cabreta o cabrella
Ànec o ànet, tiró; aneguet o anedó	Ànega, àneda o tirona
Abellot , abegot o vagarro	Abella
Gall , capó (gall capat); poll o pollet; pollastre (gall jove); gallimarsot(gall sense cresta que sembla una gallina)	Gallina; lloca o cloca (covadora); polla (gallina jove que encara no pon)
Colom ; colomí	Coloma
Conill ; llorigó o llodrigó; conillet o catxap	Conilla
Gos o ca; cadell o canic, quissó, quissoi; quisso (gos petit)	Gossa
Gat o moix; gató, gatet	Gata o moixa
Oca	Oc
Animals salvatges	

Lleó; lleó cadell o cadell de lleó.	Lleona
Ós; cadell de ós	óssa
Llop; llobató o lloparró, cadell de llop	lloba
Cérvol o cervo; cervatell o cervató	cérvola
Llebrot; llebrató o llebretí.	Llebre
Perdigot; perdigó	Perdiu; perdiganya (perdiu novella)
Corb; corbató o poll de corb.	Corba

4.2. L'adjectiu

4.2.1. L'adjectiu qualificatiu és una paraula variable (amb gènere i nombre) que modifica el nom tot indicant-ne qualitats. No té gènere propi sinó que el pren del substantiu que acompanya.

La majoria d'adjectius tenen una forma per al masculí i una altra per al femení.

Son els **adjectius** de dues terminacions:

SINGULAR		PLURAL	
masculí	femení	masculí	femení
	+A	+S	+ES
prim	prima	prims	primes

Sovint es produeixen modificacions ortogràfiques[de masculí a femení].

Singular		Plural		
masculí	femení	masculí	femení	
c - q	Inic oblic	Iniqua obliqua	Inics oblics	Iniqües obliqües
g - gu	llarg	llarga	llargs	llargues
l - ll	nul	nul·la	nuls	nul·les
t - d	eixerit	eixerida	eixerits	eixerides
c - g	cec	cega	cecs	cegues
u - v	gasiu	gasiua	gasius	gasiues
leg - loga	homòleg	homòloga	homòlegs	homòloques
leg - lega	sacríleg	sacrílega	sacrílegs	sacrílegues
-na	Comú	Comuna	Comuns	Comunes
Intercala -n	serè	serena	Serens	serenes
e - a	ample	ampla	amples	amples
o - a	fondo	fonda	fondos	fondes
eu - ea	ateu	atea	ateus	atees

Hem vist que la majoria d'adjectius acabats en **vocal tònica** formen el femení afegint **-na** al masculí (**orfe/òrfena**, es un cas especial) i que s'intercala **-n** en aquest adjectius, exceptuant: **nu/nua, nus/nues i cru/crua, crus/ crués**.

Els adjectius acabats en **-s, -ç, -x, -ix, -tx** formen **el plural masculí** amb la terminació **-os** i el femení amb la terminació **-es**.

singular		plural		
masculí		Femení+a	Masculí+os	Femení+es
-s	pagès	pagesa	pagesos	pageses
-ç	dolç	dolça	dolços	dolces
-x	annex	annexa	annexos	annexes
-ix	coix	coixa	coixos	coixes
-tx	gavatx	gavatxa	gavatxos	gavatxes

Els adjectius acabats en **-s** tenen **dobte forma** de plural: masculí **-os** i femení **-es**.

Singular		Plural	
Masculí	Femení+a	Masculí+os	Femení+es
rus	russa	russos	russes
gris	grisa	grisos	grises
gras	grassa	grassos	grasses
anglès	anglesa	anglesos	angleses

Els adjectius acabats en **-sc, -st, -xt, -ig** poden seguir dos models de plural: masculí (**-s**) o (**-os**).

singular			plural	
masculí	femení+a	Masculí+s/os	Femení+es	
-sc	fosc	Fosca	foscs/foscós	fosques
	fresc	fresca	frescs/frescos	fresques
-st	honest	honesta	honests/honestos	honestes
-xt	trist	trista	trists/ tristós	tristes
Els terminats en -ig prefereixen el model (-s), encara que la llengua parlada sovint els forma segons el model (-os).				
	boig	boja	boigs/bojos	boges
	lleig	lletja	lleigs/lletjos	lletges
	roig	rojja	Roigs/rojós	rogés
	mig	mitja	Migs/mitjos	mitges

A) Hi ha d'altres adjectius que tenen una mateixa forma per al masculí i per al femení: són els adjectius d'una terminació.

ACABATS EN	SINGULAR Masculí/Femení	PLURAL Masculí/Femení	Compte! perquè hi han EXCEPCIONS
-ble	amable feble possible	amables febles possibles	
-al -el -il	igual fidel difícil	iguals fidels difícils	Mal/a, anòmal/a, paral·lel/a, tranquil/a...
-ar	escolar	escolars	Avar/a, car/cara,

-or	superior	superiors	clar/clara, rar/a, incolòr/a...
-ant -ent	amargant elegant prudent obedient	amargants elegants prudents obedients	Sant/a, ajudant/a, atent/a, content/a, valent/a, lent/a, aprenent/a...
-a	persa agrícola	perses agrícoles	
-e (àtona)	alegre jove tènue	alegres joves tènues	Negre/a, apte/a, culte/a, agre/a, còmode/a...

B) Els adjectius acabats en **-aç, -iç, -oç** tenen una sola terminació en singular, però dues en plural.

	SINGULAR		PLURAL	
	masculí	femení	masculí	femení
-aç	capaç	capaç	capaços	capaces
-iç	feliç	feliç	feliços	felices
-oç	Preçoç	Preçoç	Preçoços	Precoces

Generalment les terminacions dels adjectius coincideixen amb el castellà. Ara bé Cal tenir en compte els adjectius següents (que sovint s'usen incorrectament com si fossin invariables) que tenen dues terminacions:

Masculí	Femení	masculí	femení
Pobre*	Pobra*	Rude*	Rude*
verd	verda	trist	trista
cortès	cortesa	inert	inerta
calent	calenta	fort	forta
agrest	agresta	comú	comuna
roí	roïna	covard	covarda
gris	grisa	valent	valenta
marroquí	marroquina	dolç	dolça
covard	covarda	ferm	ferma
fort	forta		

Com hem vist els adjectius acabats en vocal neutra coincideixen tots amb el castellà excepte **pobre*/ pobra***, i **rude*** que és d'una Generalment **l'adjectiu** va darrere del **nom**. Es pot col·locar davant si en volem donar més èmfasi: una **simple consulta**.

El fet de posar-lo al davant o al darrere del nom pot comportar un canvi de significat: no és el mateix dir "és un **home gran**" que "és un **gran home**".

4.3. Els demostratius

Els demostratius indiquen la proximitat o la llunyania en l'espai o en el temps de la cosa de què es parla respecta a l'emissor.

	singular		plural		demostratiu adverbial
	masculí	femení	masculí	femení	
pròxim	aquest (aqueix)	aquesta (aqueixa)	aquests (aqueixos)	aquestes (aqueixes)	aquí (ací)
llunyà	aquell	aquella	aquells	aquelles	allí / allà

Les formes aqueix (aquest),... distingeixen la proximitat de l'emissor respecte de la del receptor. Aquesta distinció es pot fer també amb ací / aquí.

4.3.1. Els **demostratius** fan d'**adjectius** quan determinen el **substantiu**:

Aquell noi El noi aquell

També poden fer de **pronoms**, quan substitueixen un nom:

Aquesta és la que volia

Quan fan de **pronoms**, tenen unes formes neutres que substitueixen un antecedent neutre, inconcret o genèric:

pròxim: això

llunyà: allò

4.4. Possessius

Indiquen possessió, pertinença o una simple relació de correspondència d'algú o d'alguna cosa respecte al nom que determinen.

Possessius tònics	singular		plural	
	masculí	femení	masculí	femení
un posseïdor	meu	meva	meus	meves
	teu	teva	teus	teves
	seu	seva	seus	seves
més d'un posseïdor	nostre	nostra	nostres	
	vostre	vostra	vostres	
	seu	seva	seus	seves
	llur		llurs	

Els possessius **àtons** es refereixen a un sol posseïdor. Avui dia només s'usen davant dels noms de parentiu i en alguna frase feta: **Mon** pare, En **ta** vida.

singular		plural	
masculí	femení	masculí	femení
mon	ma	mos	mes
ton	ta	tos	tes
son	sa	sos	ses

4.5. Indefinits i quantificadors

4.5.1. Els quantitatius

Indiquen una quantitat de manera global, imprecisa.

Variables				Invariables
quant	quanta	quants	quantes	més
tant	tanta	tants	tantes	menys
molt	molta	molts	moltes	prou
poc	poca	pocs	poques	força
bastant		bastants		massa
gaire		gaires		

Hi ha, també locucions quantitatives per expressar significats semblants:

una mica de	un grapat de	gens de
un munt de	un bé de Déu de	gota de
un xic de	tot de	gens ni mica
una colla de	un reguitzell de	

4.5.2. Els indefinits

Determinants

Algun, alguna, alguns, algunes, algú, alguna cosa, res, quelcom.

Un, una, uns, unes, un hom, hom.

Cap.

Ningú, res o re, cap cosa.

Cada, cada un, cada una, cadascun, cadascuna, cadascú, cada u.

Tot, tota, tots, totes, tothom.

Altre, altra, altres, altri, altre, altra cosa.

Qualsevol, qualssevol.

Tal, tals.

En tal, en tal i tal altre.

Cert, certa, certs, certes.

Mateix, mateixa, mateixos, mateixes.

Mant, manta.

Ambdós, ambdues, tots dos, totes dues.

Sengles.

4.5.3. Els numerals

S'han de distingir **els cardinals** un/una, dos/dues **dels ordinals** u, dos, invariables.

Els numerals **cardinals** indiquen una quantitat exacta d'unitats en que es presenta una entitat: una casa, dos gossos, vint-i-un dolar...

Els **ordinals** un ordre, una fracció (partitiu) o una multiplicitat (múltiples).

4.5.3.1 Numerals cardinals

Unitats	Desenes	D-U	U-C	D-U-C
zero	deu	vint-i-un (una)	cent un (una)	cinquanta- dos mil quatre-cents
un,una	onze	vint-i-dos (dues)	cent dos (dues)	
dos, dues	dotze	vint-i-tres		
tres	tretze	vint-i-quatre	dos-cents (dues- centes)	
quatre	catorze	vint-i-cinc		
cinc	quinze	vint-i-sis	tres-cents (tres-centes)	
sis	setze	vint-i-set		
set	disset	vint-i-vuit		
vuit	divuit	vint-i-nou	mil	
nou	dinou	trenta	un milió	
	vint	trenta- dos(dues)	un bilió	

Usem el guionet entre les desenes i les unitats (**D-U**) i entre les unitats i les centenes (**U-C**). [**D-U-C**].

Per exemple: 53.568. cinquanta-tres mil cinc-cents seixanta-vuit.

Quan ens servim dels cardinals per indicar l'ordre:

- no prenen mai la forma femenina: La fila dos, l'habitació dos-cents dos.
- es diu u en lloc de un : l'u de gener, pàgina vint-i-u.
- també pren aquesta forma quan designem els nombres naturals: l'u, el dos, el tres, el quatre...

4.5.3.2 Numerals ordinals

Tenen forma pròpia:

1r primer	1a primera
2n segon	2a segona
3r tercer	3a tercera
4t quart	4a quarta

A partir del cinquè s'afegeix al cardinal la terminació **-è** als masculins i **-ena** als femenins:

5è cinquè	5a cinquena
22é vint-i-dosè	22a vint-i-dosena
40è quarantè	40a quarantena

- Tots tenen flexió de **gènere** i nombre: **cinquè**, **cinquena**, **cinquens**, **cinquenes**.
- Les formes quint, sext, sèptim, octau...s'usen generalment com a substantius: la quinta de soldats, l'octava simfonia
- Les formes femenines s'usen com a col·lectius: mitja dotzena d'ous, una desena de plomes.
- Altres numerals col·lectius son: parell, duo o duet, tercet, centenar, miler...
- Escrits en xifres romanes i superiors a deu són llegits com a cardinals: Joan Pau II (segon), Joan XXIII (vint-i-tres). Però, el segle dos, el segle quinze...

4.5.3.3 Numerals partitius

Les formes dels partitius són les mateixes que les dels ordinals, llevat de:

mig, mitja, mitjos, mitges o la meitat.

terç, terça, terços, terces o una tercera part.

quart o quarter o una quarta part.

desè o dècim.

centè o centèsim.

milè o mil·lèsim.

L'expressió de les hores i fraccions d'hora es fa en relació a l'hora en que hem entrat:

5.00 les cinc 5.07 mig quart de sis.

5.15 un quart de sis 5.22 un quart i mig de sis.

5.30 dos quarts de sis 5.37 dos quarts i mig de sis.

5.45 tres quarts de sis 5.52 tres quarts i mig de sis.

4.5.3.4 Numerals multiplicatius

doble	triple	quàdruple	quíntuple	sèxtuple
sèptuple	òctuple	nònuple	dècuple	cèntuple

També s'expressen amb sintagmes com: cent vegades més.

Llevat de doble, quan equivalen a X vegades més tenen una forma femenina en -a: una dosi tripla, un bany triple.

Quan equivalen a format per X són invariables: la triple aliança.